

STRESZCZENIE W JEZYKU NIESPECJALISTYCZNYM

Pan Sławomir Duda od wielu lat pozyskiwał trzcinę m.in. na jeziorze Białoławki w ramach posiadanego pozwolenia wodnoprawnego. W związku, iż przedmiotowa decyzja straciła ważność Wnioskodawca wystąpił z wnioskiem do Starosty Piskiego o udzielenie pozwolenia wodnoprawnego na dalsze korzystanie z możliwości pozyskiwania trzciny na wyznaczonym obszarze. Z uwagi, iż przedmiotowy obszar w trakcie eksploatawania trzcinowisk został objęty ochroną prawną przez objęcie go obszarem Natura 2000 Puszcza Piska Starosta Piski wydał postanowienie nakładające na Wnioskodawcę obowiązek przedłożenia Karty informacyjnej Przedsięwzięcia wraz z załącznikami Regionalnemu Dyrektorowi Ochrony Środowiska, który po zapoznaniu się z dokumentami wydał Postanowienie nakładające sporządzenie Raportu o oddziaływaniu na obszar natura 2000 planowanego przedsięwzięcia, polegającego na pozyskiwaniu trzciny z jeziora Białoławki z powierzchni wyznaczonych 17 poletek trzcinowych o łącznym obszarze około 10 ha. Zgodnie z zaleceniami określonymi w postanowieniu dokonano inwentaryzacji terenu celem stwierdzenia występowania gatunków chronionych oraz określeniu wpływu planowanego dalszego pozyskiwania trzciny na te gatunki.

Jezioro Białoławki leży na Pojezierzu Mazurskim, w Krainie Wielkich Jezior Mazurskich. Jest to jezioro dosyć głębokie o owalnym kształcie, zajmujące powierzchnię 211 ha. Jego długość to 2,5 km, a szerokość 1 km. Głębokość maksymalna dochodzi do 36 m, zaś średnia wynosi 10 m. Jezioro Białoławki leży na wysokości 115,8 m n.p.m. Jezioro posiada piaszczysto-muliste dno, a roślinność przybrzeżna jest umiarkowanie rozwinięta (miejscami pas szuwaru przekracza 200 m). Brzeg jeziora od strony północnej jest bardzo stromy. Przy brzegu tym leży wieś Kwik. Od strony zachodniej ma miejsce wypływ rzeki Wyszki, na której przy ujściu do Jeziora Śniardwy znajduje się jaz. Natomiast od strony wschodniej w kierunku Jeziora Kocioł ujście ma rzeka Białoławka. Zbiornik o słabo rozwiniętej linii brzegowej, gęsto porośnięty trzciną (wysoką i wysuniętą w jezioro). Brzegi bezleśne, płaskie, miejscami podmokłe.

Inwentaryzacji dokonano w cyklu rocznym (od okresu sierpień 2012 – lipiec 2013) przeprowadzono 23 kontrole (obserwacji ptaków), w tym 7 kontroli w okresie lęgowym (w tym 2 kontrole wieczorne nastawione głównie na wykrywanie chruścieli). W okresie od sierpnia do końca maja liczenia ptaków wykonywano nie mniej niż dwa razy w miesiącu, w godzinach 8:00-10:00, przez 2 (rzadziej 3) godziny. Ptaki nie lęgowe liczono głównie z północnego brzegi jeziora, używając poza standardową lornetką 10 x 50, lunety w celu pełniejszej identyfikacji gatunkowej. W okresie lęgowym stosowano obchodzenie wybranych odcinków jeziora z brzegu, opływanie jeziora kajakiem oraz obserwacje z punktów na północnym brzegu w miejscowości Kwik. Ze względu na bardzo duży wpływ warunków pogodowych na wykrywalność ptaków robiono kontrole tylko w dni o dobrej pogodzie. Jako bufor jeziora stanowiący obszar, na który potencjalnie może wpływać inwestycja przyjęto tereny w oddaleniu około 300 m od linii brzegowej.

Łącznie w trakcie badań podstawowych stwierdzono 50 gatunków wodno - błotnych oraz związanych ekologicznie z jeziorem, w tym aż 8 gatunków ptaków

szponiastych. Spośród nich 15 gatunków jest wymienionych w załączniku I Dyrektywy Ptasiej: 1/bączek, 2/bąk, 3/czapla biała, 4/ błotniak stawowy, 5/orlik krzykliwy, 6/ żuraw, 7/zielonka, 8/świstun, 9/bielik, 10/rybołów, 11/kania czarna, 12/błotniak łąkowy, 13/rybitwa rzeczna, 14/rybitwa czarna15/łęczak. W zespole ptaków wodnych jeziora Białoławki stwierdzano regularnie obecność ok. 15 gatunków, a nieregularnie lub sporadycznie (jedna obserwacja) kolejnych 13. W trakcie jednorazowego liczenia notowano obecność od 11 do 25 gatunków ptaków wodnych. Stałymi składnikami awifauny, obserwowanymi zawsze były łyska *Fulica atra*, kormoran *Phalacrocorax carbo*, perkoz dwuczuby *Podiceps cristatus*, krzyżówka *Anas platyrhynchos*, łabędź niemy *Cygnus olor*, śmieszka *Larus ridibundus*, mewa siwa *Larus canus*, czapla siwa *Ardea cinerea*. Skład zespołu ulegał dużym zmianom podczas kolejnych liczeń w jednym sezonie. Zebrany materiał podzielono w wynikach na dwie części: 1/ zespół ptaków lęgowych i prawdopodobnie lęgowych (dotyczy tylko gatunków wodno-błotnych lub ekologicznie związanych w wodą, jak np. remiz) i 2/zespół ptaków nie lęgowych, w tym ptaki stwierdzane jako niełęgowe w czasie zasadniczego sezonu lęgowego (w okresie kwiecień – lipiec).

W okresie wiosennych i jesiennych przelotów stwierdzano z reguły nieduże stada/zgrupowania ptaków wodno-błotnych (do 100 osobników danego gatunku/kontrola), najczęściej nurogęsi, gągołów, łyski i śmieszki. Niektóre gatunki stwierdzano wyłącznie w trakcie okresu migracji (przelotu wiosennego lub jesiennego). Są to dzikie gęsi (gęś zbożowa *Anas fabalis* i białoczelna *Anas albifrons*), świstun *Anas penelope*, perkoz rdzawoszyi *Podiceps grisegena*, czapla biała *Egretta alba*, mewa mała *Larus minutus* i rybitwa czarna *Chlidonias nigra*.

Ze względu na zamarzanie jeziora nie posiadającego dopływu ciepłych wód jako głównego czynnika przyciągającego zimujące ptaki (wiosną 2013 roku rozmarzło dopiero w drugiej połowie kwietnia) w tym okresie nie prowadzono regularnych liczeń ptaków.

Badania podstawowe prowadzone metodą liczeń wszystkich ptaków pływających i latających na jeziorze Białoławki dostarcza danych o zespole ptaków złożonym z około 50 gatunków (dla porównania na znacznie większym jeziorze Wigry było to ok. 30 -40 gatunków wodno błotnych i szponiastych; D. i J. Zawadzcy, mat. niepublikowany, Stankiewicz M., mat. niepublikowany). Podczas obserwacji stwierdzane były gatunki lęgowe i regularnie niełęgowe (żerujące lub odpoczywające na jeziorze) oraz gatunki zalatujące sporadycznie (np. perkoz rdzawoszyi, rybitwa czarna). Zastosowana metodyka nie dała możliwości dokładnego określenia liczebności gatunków przebywających w trzcinach i szuwarach (szczególnie drobnych wróblowych i chruścieli z wyjątkiem zielonki, łyski, bąka, perkoza, perkozka i błotniaka stawowego). Umożliwiła za to orientacyjną ocenę liczebności na tle innych jezior (patrz niżej). Natomiast w odniesieniu do gatunków rzadkich, będących głównym podmiotem ochrony w okolicznych obszarach Natura 2000, a zalatujących, zastosowana metoda pozwoliła na oceny ich liczebności i częstotliwości występowania.

Wyniki monitoringu odzwierciedlają tendencje zmian liczebności zespołu ptaków w trakcie roku. Niska liczebność w czerwcu jest związana z przebywaniem dużej części ptaków w trzcinach w okresie wysiadywania lub wodzenia małych piskląt. W trakcie późniejszych liczeń ptaki więcej czasu spędzają na otwartej

wodzie. Ponadto rejestrowane są również tegoroczne młode, dlatego stwierdzane liczebności ptaków są wyższe.

Największą stabilność odznacza się liczebność perkoza dwuczubego, który po łysce jest najliczniejszym gatunkiem lęgowym wśród ptaków pływających jeziora Białoławki. Dotychczasowe wyniki wskazują, że perkoz dwuczuby, ze względu na wysoką liczebność, regularne rozmieszczenie, wykorzystywanie będącego celem użytkowania szuwaru trzcinowego oraz łatwą wykrywalność, może być najlepszym wśród ptaków wskaźnikiem zmian jeziora Białoławki pod wpływem użytkowania trzciny.

Większość ptaków lęgowych jeziora Białoławki należy do gatunków pospolitszych, których liczebność oceniana jest na dziesiątki tysięcy par, a nawet setki (np. wróblowe związane z trzcinowiskami). Daje to możliwość porównania trendów populacyjnych w skali regionalnej lub krajowej (Tomiałojć i Stawarczyk 2003, Sikora i in. 2007) w warunkach częściowego, ale regularnego od lat 90 XX wieku użytkowania szuwarów jeziora.

Udział w lokalnym zespole typowych gatunków eutroficznych (np. czapla siwa, łabędź niemy, głowienka, czernica) jest względnie duży, co świadczy o dużej żyzności jeziora.

Z przeglądu badań Valkamy i in. (2008) wynika, że spośród 11 gatunków ptaków na, które oceniono wpływ pozyskiwania lub wypalania trzciny istotny wpływ dowiedziono przede wszystkim na ptaki wróblowe. Ich bogactwo gatunkowe w miejscach wypalanych bądź koszonych było o ok. 60 % mniejsze niż w środowiskach nie zaburzanych tymi czynnikami. Chociaż z Mazur brakuje odpowiedniej liczby danych (badań podstawowych) to wykazana na jeziorze Białoławki liczebność drobnych ptaków wróblowych nie wydaje się być znacząco mniejsza niż na innych tego typu zbliżonych powierzchniowo i siedliskowo jeziorach. Wynikać to może z tego, że każdego roku nie użytkuje się na jeziorze całej powierzchni trzcinowisk. Valkama i in. (2008) zalecają 1-2 letni cykl użytkowania, żeby zachować względnie duże bogactwo wróblowych, i ten warunek w przypadku jeziora Białoławki wydaje się być spełniony.

Z kolei Provost i in. (2013) pomimo wykazania spadku liczebności trzciniaaka, rokitniczki i świerszczaka pod wpływem koszenia (i wypasu) to wykazali też wzrost liczebności potrzosa i podróżniczka (!). W konkluzji zalecają, szczególnie na terenach częściowo chronionych bardzo podobne warunki użytkowania do tych, które mają miejsce na jeziorze Białoławki. Niestety, brakuje danych o wpływie użytkowania trzciny na rzadsze gatunki, jak np. bąk (Tyler i in. 1998), a szczególnie na takie rzadkie gatunki, jak bączek czy zielonka. W tym przypadku musimy się posłużyć porównaniem z innymi, nieużytkowanymi jeziorami w kraju, a szczególnie na Mazurach.

Z gatunków, na które planowane przedsięwzięcie może mieć istotny wpływ, na co uwagę zwrócono w postanowieniu, można wymienić poniższe dwa/trzy gatunki.

Bąk. Na jeziorze Białoławki występuje mniej więcej połowa tego, co na dużym i ściśle chronionym jeziorze Łuknajno, gdzie liczebność bąka ostatnio jest oceniana na 6-7 samców (SDF 2011, GDOŚ). Warto w tym miejscu zauważyć, że na francuskich

bagnach Camaraque umiarkowane pozyskanie trzciny nie szkodzi (nie wpływa istotnie) połowie francuskiej populacji bąka, która je zasiedla (300-350 samców).

Bączek. Pomimo regularnego użytkowania trzciny jezioro Białoławki jest jednym z nielicznych łęgówisk bączka na Mazurach. Wydaje się jednak, że w tej okolicy na wschód od jeziora Śniardwy znajduje się ostatnio przynajmniej kilka stanowisk tego gatunku, np. na jeziorze Seksty, nad wschodnimi Śniardwami, czy na jeziorze Kociołek Szlachecki. We wcześniejszych badaniach nie wykazywany jako gatunek chroniony na obszarze Natura 2000 Puszcza Piska. Dopiero ostatnia, względnie kompleksowa inwentaryzacja OSO w 2011 roku wykazała występowanie tego gatunku. Nad wydawałoby się lepszym siedliskowo i ściśle chronionym jeziorem Łuknajno od lat nie jest stwierdzany (Osojca 2005, Jedlikowski J., inf. ustna).

Zielonka. Można uznać, że na jeziorze Białoławki występuje około połowy liczebności, jaka została ostatnio wykazana na dużym i chronionym obszarze Natura 2000 jeziorze Dobskie (Osojca i in. 2011, dane GDOŚ). Nie wskazuje to, aby dotychczasowe, zimowe użytkowanie trzciny miało znaczący wpływ na ten ważny dla OSO Puszcza Piska gatunek. Z danych SDF wynika bowiem, że jezioro Białoławki zasiedla 5-10 % zielonek w tym obszarze Natura 2000, co też wydaje się być mocno zawyżone na tle miejscami doskonałych warunków siedliskowych dla tego gatunku panujących na tym obszarze Natura 2000. Utrzymanie się tych stanowisk łęgowych, pomimo prowadzonego regularnie od 1992 roku pozyskania trzciny świadczy o możliwości wykluczenia potencjalnie znaczącego wpływu planowanego teraz pozyskania trzciny (tak samo jak w przypadku bąka).

Wyniki badań podstawowych wskazują, że można wykluczyć negatywny wpływ przedsięwzięcia na obszar Natura 2000 Puszcza Piska oraz sąsiadujący obszar Natura 2000 Poligon Orzysz. Gatunkiem kwalifikującym jest żuraw poprzez koncentracje 3000 osobników w okresie migracji, ponieważ w trzcinowiskach na jeziorze Białoławki żurawie się nie zatrzymują w dużej liczebności, a szczególnie te związane z Poligonem Orzysz.

Brak negatywnego oddziaływania na obszary Natura 2000 Puszcza Piska determinują wybór alternatywnych wariantów realizacji zamierzenia. Z uwagi na dotychczasowe wieloletnie pozyskiwanie trzciny z jeziora Białoławki oraz liczebność zinwentaryzowanych gatunków, w tym objętych ochroną w ramach obszaru Natura 2000 należy przyjąć, iż systematyczne odnawianie trzcinowisk w ramach omawianej inwestycji jest wariantem korzystnym dla obszarów objętych ochroną.

W wyniku przeprowadzonej inwentaryzacji obszaru jeziora Białoławki oraz terenów sąsiednich nie stwierdzono konieczności stosowania działań mających na celu zapobieganie, ograniczenie lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań praktycznej kontynuacji dotychczasowego pozyskiwania trzciny na cele i przedmiot ochrony obszaru Natura 2000 Puszcza Piska oraz integralność tego obszaru.

W celu potwierdzenia wskazanego w opracowaniu braku oddziaływania można zalecić na etapie procedur administracyjnych ponowne dokonanie inwentaryzacji obszarów wyznaczonych do pozyskania poletek w rok po wydaniu stosownych decyzji oraz przedłożenie jej wyników Regionalnemu Dyrektorowi Ochrony Środowiska w Olsztynie.

Zinwentaryzowanie w trakcie badań podstawowych ponad 50 gatunków wodno - błotnych oraz związanych ekologicznie z jeziorem, w tym aż 8 gatunków ptaków szponiastych oraz spośród nich 15 gatunków wymienionych w załączniku I Dyrektywy Ptasiej wskazuje, iż dotychczasowe wieloletnie pozyskiwanie trzciny z j. Białoławki przez Wnioskodawcę i jego rodzinę w sposób pozytywny i zrównoważony ukształtowało środowisko przyrodnicze dla rozwoju cennych gatunków ptaków. Systematyczne pozyskiwanie trzciny w sposób nie zagrażający dla środowiska wodnego umożliwia zachowanie oraz systematyczne zwiększenie obecności trzcinowisk na jeziorach i jest działaniem pozytywnym ze względu na gospodarkę rybacką.

Pozyskanie trzciny zazwyczaj trwa w okresie od późnej jesieni do wczesnej wiosny, a odrost trzciny następuje w okresie wiosennym i trwa przez cały okres wegetacyjny. Rośliny zamierają jesienią, a ich źdźbła stają się martwe i kruche. W przypadku braku pozyskania trzciny w okresie zimowej stagnacji, w okresie wiosennych roztopów zostaje ona w części zniszczona zalegając w zbiornikach wód powierzchniowych, gdzie ulega procesom rozkładu i wydzielania zaadsorbowanych związków. Z wieloletnich doświadczeń wynika, że nie eksploatowane trzcinowisko zamiera, kłacza trzciny sukcesywnie słabną.

Brak podejmowania przedsięwzięcia może sukcesywnie powodować negatywne skutki dla obszarów Natura 2000 Puszcza Piska.

Dużym problemem przy ocenie wpływu tego typu przedsięwzięcia jest brak krajowych badań dotyczących wpływu pozyskania trzciny na ptaki. Nawet poza krajową literaturą jest pod tym względem nieliczna, i najczęściej dotyczy pospolitszych gatunków wróblowych (Valkama i in. 2008), nie będących przedmiotem ochrony na obszarach Natura 2000.

Ponadto z uwagi na systematyczne pozyskiwanie trzciny na jeziorze Białoławki od lat 90-ych XX w przeprowadzoną inwentaryzację można uznać jako porealizacyjną. Niemniej jednak w celu zachowania zasad przezorności dla tego przedsięwzięcia uzasadnionym jest wykonanie monitoringu o charakterze po realizacyjnym, z uwagi, iż pozyskiwanie trzciny będzie miało regularny charakter, powtarzany w następnych sezonach wegetacyjnych, z uwzględnieniem wyznaczonych poletek do jej pozyskania.

W celu całkowitego wyeliminowania potencjalnego oddziaływania pozyskania trzciny z jeziora Białoławki wskazuje się na możliwość zmniejszenia powierzchni eksploatacyjnych poletek oznaczonych odpowiednio numerami: 1, 5, 8, 11, 14, 15, 16 i 17 eliminując powierzchnie terenów wskazanych jako stanowiska lęgowe na podstawie wykonanej inwentaryzacji przyrodniczej. Jednocześnie poletka te należałoby objąć ponowną inwentaryzacją po pierwszym okresie pozyskiwania trzciny z tych terenów.